

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' ויגש תש"פ

שו"ת בענין נדרים בלימוד הדף היומי

האם אמירת "הדרן עלך" נחשבת כנדר

בנוסח ההדרן שאומרים בסיום לימוד המסכתא, אומרים "הדרן עלך" כמבואר בא"ר (סי' קל"ט סק"י"ד) ובפמ"ג (שם א"א סק"י"ד) בשם שו"ת מהר"ם מינץ (סוסי" פ"ה), ולכאורה כוונתו לומר שיחזור וילמוד המסכתא עוד פעם, והרי שנינו בנדרים (ה.) האומר אשנה פרק זה או אשנה מסכתא זו, נדר גדול נדר לאלוקי ישראל, והסבירו שם הראשונים (הר"ן ד"ה עליו, והשטמ"ק בשם הרי"ף) דאשמעינן שקבלה גרידא מהני לדבר מצוה, גם אם לא הזכיר לשון נדר או שבועה, וכן נפסק להלכה בשו"ע (יו"ד סי' ר"יג ס"ב), ובחכמת אדם (כלל צ"א ס"ה) כי וז"ל האומר אשנה הלכה זו או אעשה דבר זה והוא דבר מצוה, הרי זה נדר כדמצינו ביעקב דכתיב "וידר יעקב... עשר אעשרנו לך", וחייב לקיימו, ולכן צריך האדם שירגיל את עצמו, שבכל דבר שרוצה לעשות, יאמר בלא נדר עכ"ל, ולפי"ז צריך להבין למה לא אומרים "הדרן עלך בלי נדר".

הברכ"י (יו"ד שם) דייק לשון השו"ע שכי' וז"ל האומר אשנה פרק זה הוי כאילו נדר לתת צדקה עכ"ל, ולא כי שהוא נדר גמור כדמוכח בשו"ע (שם סי' ר"ג) וכמפורש בטור שכתב שהוא נדר גמור.

אבל לפי"ז יש להסתפק דאפשר ראוי לומר "הדרן עלך בלי נדר", אמנם לא שמענו שחוששים להקפיד לומר כן (עי' שו"ת רבבות אפרים ח"ד סי' מ"ד אות ס"א שכבר העירו קו).

סברת השבט הקהתי דאין פיו ולבו שוין כשאומר "הדרן עלך"

בשו"ת שבט הקהתי (ח"ה סי' קע"ג) הסביר דמה שהעולם אינם מקפידין לחזור וללמוד המסכתא מיד אחר הסיום, היינו משום שאפילו אם דיבורו נחשב כלשון נדר, מ"מ כיון דבעינן פיו ולבו שוין, הרי כשאומר "הדרן עלך" אין דעתו על מה שאומר, ואינו מכוון משמעות התיבה של "הדרן עלך", אמנם לפי תירוץ זה, אם הוא מכוון לדבריו כשהוא אומר "הדרן עלך", ומכוון לחזור על המסכתא, שפיר תחשב כנדר ויהיה מחוייב לחזור ללומדו שנית כדי לקיים את נדרו.

האם כל המשתתפים בסיום יאמרו "הדרן עלך" אע"פ שלא למדו המסכתא

בשו"ת משנה הלכות (ח"א סי' תמ"ט) דן אם אלו שבאים להשתתף בסיום ולא למדו כלל, יכולים לומר "הדרן עלך", וכתב דמסברא יכולים לומר כן כיון שהם נטפלים לעושה מצוה, ומה"ט אומרים הנוסח בלשון רבים "הדרן עלך והדרך עלך" אכולנה, וכיון שאינו אלא תפלה, כולם יכולים לאומרו, ואדרבה מי שלא למד צריך להתפלל יותר שהקב"ה יאיר עיניו שילמד. עכ"פ מבואר מדבריו שאינו בגדר נדר, אלא בקשה ותפלה להקב"ה, ומרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (הובא בספר יומא טבא לרבנן בתשובה א' - עמוד ק"ז) ג"כ הסביר שאינו אלא בקשה ותפלה. אבל לפי"ז אם כוונתו באמת היתה שרוצה לחזור על כל המסכתא, לכאורה יש לחוש משום נדר.

מסירת מודעה על קבלה שלא אמרו בלשון נדר

אבל בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' צ"א סק"כ ובהליכות שלמה ח"ב בקונטרס שלמי נדר סק"ח) כתב, אע"פ דקיי"ל שהאומר אשנה פרק זה ולא אמר ממש בלשון נדר, בכל זאת דינו כנדר, מ"מ על דבר כזה מהני המסירת מודעה בערב ר"ה שאינו רוצה כלל שיהי נדר, דכיון שאין כוונתו כלל לנדר או שבועה, ורק שהתורה עשאתו כנדר, ככה"ג שגילה דעתו והתנה בפירוש שאינו רוצה כלל שיהיה נדר, מהיכ"ת לומר שנעשה נדר נגד תנאי מפורש שהתנה בערב ר"ה, וסיים דממילא כל שהוא אומר סתם ולא בלשון נדר, הרי זה נחשב כאומר בפירוש בלי נדר. וע"ש (בסוף ההג"ה) שהביא שהגר"א קוטלר זצ"ל הסכים אתו בזה וקלס"י, אבל יש לציין דבכל זאת, מרן הגרשז"א זצ"ל הי' מזהיר לתלמידיו שתמיד יאמרו בלי נדר.

האם השתתפות בשיעור דף היומי נחשבת כנדר

בתחילה מחזור חדש בלימוד הש"ס במסגרת הדף היומי, הרבה לומדים מתחילים להשתתף בשיעורים, וחלק מהם גם מקבלים ע"ע ללמוד יום יום, ויש לדון אם יש בזה משום נדר, ובפרט שהוא לדבר מצוה, ומסתמא משך 7½ שנים יהיו ימים שלא יוכלו להשתתף בשיעורים, ולכן אפשר הם חייבים לומר שקבלתם היא בלי נדר.

שיטת המ"ב שהמקבל ע"ע בפה הנהגה טובה הוי נדר

והנה לא מיבעיא כשמקבל ע"ע בפירוש ללמוד דף היומי, אלא גם כשאינן קבלה בפירוש, הרי נפסק בשו"ע (או"ח סי' רל"ח ס"ב) אם יש לו חק קבוע ללמוד כך וכך ליום, והיה טרוד ביום ולא השלימו, ישלימו בלילה מיד (יש לציין שרבינו יונה בברכות ו. לדפי הרי"ף כתב דאע"פ שבשאר דברים היום הולך אחר הלילה, לענין ת"ת הלילה הולך אחר היום, והסביר הכה"ח - סי' רל"ח סק"ח - שהתורה מכפרת כקרבנות, ובקרבנות הלילה הולך היום). וכ' המ"ב (סק"ה) בשם המ"א שהוא נדר, כדאמרינן בנדרים (ח). האומר אשנה פרק זה, נדר גדול נדר לאלוקי ישראל, ואיתא בשו"ע (יו"ד סי' רי"ד סי' ס"א) דאם נהג לעשות דבר טוב, אם היה דעתו לנהוג כן לעולם הוי נדר (ואמנם אין הכרח לומר שכל הלומד דף היומי חושב לנהוג כן לעולם, אבל המ"ב כי בהל' ר"ה סי' תקצ"ז סק"ו שאם נהג מנהג טוב ג' פעמים נחשב כנדר אפילו אם לא חשב לנהוג כן לעולם), ולכן כ' המ"ב שטוב שיתנה בתחילה שלא יהיה עליו דבר זה בנדר, שמא יזדמן איזה פעם שלא יוכל להשלים.

שיטת הפוסקים שמסירת מודעה בערב ר"ה מהני להנהגה טובה

אבל לגבי הנהגה טובה, כבר פסק בשו"ת שלמת חיים (סי' תס"ז - ובנדמ"ח סי' ס"ב) שאפשר לסמוך על המסירת מודעה בערב ר"ה, וכן הביא מרן בעל אילת השחר זצ"ל בשם מרן החזו"א זצ"ל (אעלה בתמר יו"ד אות מ"ז - עמוד כ"ד) דלגבי מנהגי מצוה אפשר לסמוך על מסירת המודעה בערב ר"ה, ומרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל הוסיף בהערות שם שכבר כ"כ בדרך אמונה (הל' מתנות עניים פ"ז צה"ל סק"ז) בשם השלמת חיים, והוסיף שמרן הקה"י זצ"ל ג"כ אמר שזו סברא טובה, ויש לסמוך ע"ז למעשה.

בזה"ז צריך ליזהר מאוד מלנדור לזרוזי נפשיה

והנה אם מקבל ע"ע בפה מלא ללמוד דף היומי, ולפעמים אומר כן בלשון נדר כדי לזרוזי נפשיה, הרי כ' בספר חסידים (סי' ת"כ וסי' תחש"י וכעין זה בסי' תתנ"ט) וז"ל כתיב "נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך" (תהלים קי"ט ק"ח), אבל בזה"ז אין נשבעים שמא יעבור, אבל הראשונים אם היו ממיתין אותם, לא היו עוברים על שבועתם עכ"ל, ולפ"ז אינו ראוי לקבל ע"ע בלשון נדר או שבועה שילמד דף היומי, וכן פסק בחכמת אדם (כלל צ"א סי' ה) וז"ל מדינא אם קיבל עליו לעשות איזה מצוה, ויבא לנפשו שיתרשל בהקמתו, מותר לקבל עליו בנדר שלא יאכל עד שיקיים נדרו, וכיוצא בו, כדכתיב "נשבעתי וכו' לשמור משפטי וכו'", ר"ל שנשבע לקיים המצוה. מ"מ בזה"ז יזהר האדם מאד בזה, כי ראיתי שנכשלים בזה, אא"כ הוא דבר שיוכל לקיים תיכף, כי היצה"ר יתגבר עליו יותר עכ"ל.

ולכן למעשה מי שמקבל ע"ע ללמוד הדף היומי, יעשה תנאי בתחילה שלא יהיה עליו בתורת נדר, ובכל זאת אם רוצה לזרז את עצמו, כ' בשו"ת שבט הקהתי (ח"ד סי' רל"ה) עצה שיקבל ע"ע שאם יתרשל מלימודו, יתן כך וכך לצדקה, משום שיכול לידור דבר שיוכל לקיים מיד כמש"כ בחכמ"א.

האם מקיים את נדרו כשלומד הדף האחרון של המסכתא שהוא רק עמוד אחד

מפורסם שהג"ר יונה מרצבך זצ"ל התחיל ללמוד דף היומי בברלין כאשר המהר"ם שפירא זצ"ל הכריז על הלימוד בדף היומי בכנסיה גדולה (עי' עלה יונה עמוד תע"א - וגם הספר הרב יונה מרצבך שי"ל ע"י מכון מורשת אשכנז עמוד 95), ושלח לו שאלה בשם לומדי דף היומי בברלין, מה יעשו בלימוד הדף האחרון בסיום המסכתא כשאינו דף שלם, ולפעמים רק חצי עמוד, דאפשר כיון שקבלו ע"ע ללמוד דף כל יום, הוי כמו נדר וחייבים ללמוד דף שלם. בשו"ת אור המאיר (ח"א סי' ע"ה) ענה לו, כיון שכל הנדר היתה על דעת ללמוד דף ליום, ועי"ז יסיימו כל השי"ס בט"ו בשבט תרצ"א (התחילו ב"ה תרפ"ד), והרי נפסק בשו"ע (יו"ד סי' ר"י ס"א) שאם נדר על דעת אחרים אינו תלוי בלבו, א"כ הקבלה מראש היתה שאותם דפים בסוף המסכתא יחשבו כדף לגבי הקבלה של לימוד דף היומי, אע"פ שלא ילמדו דף שלם באותו יום.

בנוסף לכך הביא ראי" מהא דשנינו במנחות (ל) לגבי היריעות של הס"ת שעושים אותן מבת שלש דפים עד בת שמונה דפים, בד"א בתחילת הספר, אבל בסוף הספר אפילו פסוק אחד בדף אחד, וכי שם התוס' והרא"ש דאע"פ שכל דף צריך שיהיה לו ששים שיטין כמבואר במס' סופרים, מ"מ בדף האחרון ליכא למיחש לכך.

אמנם מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד ברכות ס"ד - עמוד שצ"ט) העיר דיש מקום לחלק בין ס"ת לנד"ד, דמה שצריך ששים שורות בכל עמוד בס"ת, היינו כדי שהתורה תיראה מלאה ולא מועטת, וזה רק שייך בדפי התורה, פרט לדף האחרון שכל אחד מבין שהיא לא יכולה להיות מלאה כי הוא סיום החומש, וממילא בעמוד האחרון כתוב כל מה שנשאר. אבל מי שקיבל ע"ע ללמוד דף היומי, אולי חצי עמוד אינו נחשב כדף שלם וקיום הנדר, אבל למעשה כבר הורה זקן המהר"ם שפירא זצ"ל, ובפרט שאין לדחות ראייתו הראשונה שעל דעת כן קבלו ע"ע ללמוד דף היומי, שבסוף המסכתא ילמדו הדף האחרון גם אם אינו דף שלם.

נדר ללמוד דף אחד ליום - ללמוד דף קצר

בשו"ת חזון נחום (ח"א סי' ע"ט) נשאל ממי שנדר ללמוד דף גמ' כל יום, וביום מסויים הי' קשה לו ללמוד דף שלם במסכתא שלמד, ולכן רצה לפרוע את חובו בלימוד דף קצר בש"ס.

בתחילת דבריו הביא ראי" ממתני' במנחות (ק"ז). האומר הרי עלי עולה, יביא כבש אע"פ שהוא פחות שבעולות, וכן מבואר בתוס' בב"ק (ע"ה): שכתבו שהנודר בעצמו פשיטא שיכול לפטור א"ע בכבש אם אינו רוצה לקיים מצוה מן המובחר. אבל דחה הני תרי ראיות, משום דלאו כל עניני מצוה מן המובחר שווין. אבל פשט ספיקתו מהא דנפסק בשו"ע בהל' תענית (סי' תקס"ח ס"ג) דמי שנדר להתענות סך תעניות, יכול לדחותם עד ימות החורף, ויכול ללוות יום ארוך ולשלם יום קצר, דכל אחד מיקרי יום, ולפ"ז י"ל הכי גם לגבי הנודר ללמוד דף, שיכול ללמוד דף קצר במקום דף ארוך.

אמנם המ"ב (שם סק"ח) כ' בשם המ"א, דההיתר לדחות את התענית הוא רק באונס כשאינו יכול לקיים נדרו לצום תיכף, אבל בלא"ה אסור לדחות התענית דחיישינן שמא ימות, אא"כ הוא זמן מועט (פ"י עד שלושים יום ע"ש במחצה"ש סק"ג) עד ימות החורף, אא"כ הנודר אומר שהתכוון שלא להתענות מיד, דבודאי נאמן בדבר שבינו לבין קונו.

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א באתרנו: [http://pninim.co.il/](http://pninim.co.il) תחת הלינק: שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר.